

არქაიზმების საკითხისათვის*

ცნება „არქაიზმის“ განმარტებისას საენათმეცნიერო ლიტერატურაში, ჩვეულებრივ, ლექსიკით იფარგლებიან და მას მისი საწინააღმდეგო მნიშვნელობის შემცველ ცნებასთან — „ნეოლოგიზმთან“ შეპირისპირებით განიხილავენ. ცნობილია, რომ ენის ლექსიკური შემადგენლობა ენის სხვა მხარეებთან შედარებით ყველაზე მეტად და, ამასთან, ყველაზე სწრაფად იცვლება. საამისო საფუძველი არსებობს: ცხოვრების — მრეწველობის, სოფლის მეურნეობის, ვაჭრობის, ტრანსპორტის საშუალებათა, მეცნიერების, ტექნიკის ზრდა-განვითარება იწვევს ენის ლექსიკური შემადგენლობის შევსებას ახალი ცნებების გამომხატველი ახალი სიტყვებით. ამასთან, ძველი ცნებების გამომხატველი, მოძველებული სიტყვები ხმარებიდან გამოდის. ახალი სიტყვები, რომლებიც შემოდის და მკვიდრდება ენაში, გაცილებით მეტია ხმარებიდან გასულზე. ენას გაცილებით მეტი ახალი სიტყვა ემატება იმასთან შედარებით, რასაც ის კარგავს. ეს ფაქტი განსაზღვრავს იმას, რომ ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში მომხდარ ამ ცვლილებებთან დაკავშირებით ლექსიკა განუწყვეტლივ იზრდება და მდიდრდება. იმ სიტყვებს, რომლებიც ხმარებიდან გადის, არქაიზმებს უწოდებენ, იმ სიტყვებს კი, რომლებიც ახლად შემოდის ხმარებაში — ნეოლოგიზმებს.

ამრიგად, ცნება არქაიზმისა ლექსიკური შემადგენლობის ცვლასთანაა დაკავშირებული და წარმოადგენს ანტონიმს ნეოლოგიზმისას.

* წაკითხულია მოხსენებად ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო სესიაზე 1950-იან წლებში (რედ.).

ასე, მაგალითად, ა. ნ. გვოზდევი წერს: «Архаизмами называются устаревшие слова, переставшие употребляться в обычной речи»¹. ეს განმარტება სავსებით ლექსიკითაა შემოფარგლული: არქაიზმები მოძველებული სიტყვებია, რომლებიც ჩვეულებრივს მეტყველებაში აღარ იხმარებიან, ხმარებიდან გამოსული არიან.

რ. ა. ბუდაგოვი ოდნავ აფართოებს არქაიზმის ცნებას, მას არქაიზმის ცნებაში, ცალკეული სიტყვების გარდა, მთელი გამოთქმებიც შეაქვს: «...старинные слова или даже целые обороты речи, вышедшие или только выходящие из употребления, называются архаизмами»². ამასთან, ამ ავტორის აზრით, существуют не только архаические слова, но и архаические значения у неархаических слов»³.

ანალოგიური შესხედულება აქვს გამოთქმული არნ. ჩიქობავას: „ხმარებიდან გამოსულ ძველ სიტყვას (თუ გამოთქმას) უწოდებენ არქაიზმს (ბერძნ. archaios „ძველისძველი“). ხმარებაში ახლად შემოსული სიტყვა (გამოთქმა) იქნება ნეოლოგიზმი (ბერძნ. neos — „ახალი“, logos — „სიტყვა“)⁴.

არქაიზმის ცნების მსოფლიო ლექსიკით შემოფარგვლა, ჩვენი შესხედულებით, გამართლებული არაა. იმის საფუძველი, რომ არქაიზმის ცნების მსოფლიო ლექსიკით შემოფარგვლა ხდება (მხოლოდ ზოგიერთი ავტორი აფართოებს ამ ფარგლებს და არქაიზმის ცნებაში გამოთქმებიც, ე. ი. გარკვეული მყარი ფრაზეოლოგიური ერთეულებიც შემოაქვს), შემდეგია: არქაიზმები თითქმის ყოველთვის ნეოლოგიზმებთან შეპირისპირებით განიხილება. ნეოლოგიზმის ცნება კი, მართლაც, მსოფლიო ლექსიკით შეიძლება იყოს შემოფარგლული (ამას შეიძლება გამოთქმებიც დაემატოს): ახალ ცნებებს ახალი სიტყვები სჭირდება. ეს ახალი სიტყვები იქმნება სიტყვაწარმოებისა თუ თხზვის საშუალებათა გამოყენებით. ახალი გამოთქმები იქმნება იხეთი სიტყვების ერთმანეთთან დაკავშირების გზით, რომლებიც მანამ არ ყოფილან დაკავშირებულნი ერთმანეთთან ენაში, არ იყო საამისო საჭიროება, არც ვისმე უცდია ასეთი დაკავშირება. ნეოლოგიზმები, დაკავშირებული ენის სხვა მხარესთან, კერ-

¹ А. Н. Гвоздев, Очерки по стилистике русского языка, Учпедгиз, Москва, 1955, стр. 113.

² Р. А. Будагов, Очерки по языкознанию, Москва, 1953, стр. 62.

³ იქვე, გვ. 64.

⁴ არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბილისი, 1952, გვ. 192.

მოდ, ენის გრამატიკულ წყობასთან, შეუძლებელია. რაკი ნეოლოგიზმები მხოლოდ ლექსიკისა და ფრაზეოლოგიის დარგშია შესაძლებელი, არქაიზმებსაც, როგორც ნეოლოგიზმების საპირისპირო ცნებას, მხოლოდ ლექსიკისა და ფრაზეოლოგიის სფეროში განიხილავენ.

მაგრამ არქაიზმები და ნეოლოგიზმები პრინციპულად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ნეოლოგიზმი ხმარებაში ახლად შემოსული სიტყვაა (ან გამოთქმა), გამოწვეული ახალი საჭიროებით. ნეოლოგიზმების ხმარება არ იფარგლება მხოლოდ ლიტერატურის ენით, ნეოლოგიზმები შეიძლება გვექონდეს და გვაქვს მეცნიერების ენაში, ტექნიკის ენაში, პოლიტიკური და პუბლიცისტური ლიტერატურის ენაში... ამდენად, ნეოლოგიზმი არ არის მხოლოდ სტილისტიკური ხასიათის ცნება, თუმცა იგი სტილისტიკური ხასიათის ცნებაც შეიძლება იყოს (მწერლის ენისათვისაც გარკვეული სტილისტიკური მოთხოვნების შესაბამისად შეიძლება გვეხედებოდეს ნეოლოგიზმები, მწერალი მრავალ ახალ სიტყვას ქმნის ამ მიზნით). მაგრამ ამ შემთხვევაში ჩვენთვის მთავარი ის არის, რომ ნეოლოგიზმი შეიძლება იყოს ჩვეულებრივს მეტყველებაში ხმარებული სიტყვა, არქაიზმი კი — არა. თუ სიტყვა ჯერ კიდევ იხმარება ჩვეულებრივს მეტყველებაში, იგი არაა არქაიზმი, რადგანაც ხმარებიდან არაა გასული, არაა მოძველებული, ჯერ კიდევ ასახავს სათანადო ცნებას, რომელიც ხმარებიდან არ გასულა. არქაიზმი იმის არქაიზმია, რომ სათანადო ცნების გაქრობასთან ერთად გაქრა ხმარებიდან. ამდენად იგი ისტორიას განეკუთვნება, ისტორიზმს წარმოადგენს. ასეა ეს ლექსიკის თვალსაზრისით. მაგრამ მწერალს შეუძლია სტილისტიკური საჭიროების შესაბამისად ეს მოძველებული, ხმარებიდან გასული სიტყვა (ან გამოთქმა), რომელიც აღარაა დამახასიათებელი ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, მოძველებულია, რადგანაც აღარ გამოხატავს ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე საჭირო, აქტუალურ ცნებას, აღადგინოს და გამოიყენოს მხატვრულ ლიტერატურაში. ამდენად არქაიზმი შეიძლება მხოლოდ სტილისტიკური ცნება იყოს.

ნეოლოგიზმები მხოლოდ ლექსიკითა და ფრაზეოლოგიით შეიძლება შემოიფარგლოს. მართალია, ენის გრამატიკული წყობაც იცვლება, თუმცა ნელა, მაგრამ მაინც, ძველი ფორმები და სინტაქსური დამოკიდებულებები ქრება და მათ ადვილს ახალი იჭერს. მაგრამ ეს მოვლენები ენის განვითარების გარკვეული კანონზომიერების შედეგია და სტილისტიკის ფარგლებს სცილდება. მწერალს არ შეუძლია რაიმე ფორმა შექმნას ან რაიმე სინტაქსური ფორმა შემოი-

ტანოს. მწერალს შეუძლია მხოლოდ ასახოს ენის მორფოლოგიასა და სინტაქსში მომხდარი გარკვეული ცვლილებები. ამიტომაც შეუძლებელი, რომ მორფოლოგიური ან სინტაქსური ხასიათის ნეოლოგიზმები გვექნეს. ამიტომაც, რომ ნეოლოგიზმები მხოლოდ ლექსიკითა და ფრაზეოლოგიით შეიძლება შემოიფარგლოს. მაგრამ ეს ფაქტი არ გვაძლევს უფლებას ეს დებულება არქაიზმებზედაც გავავრცელოთ. რამდენადაც არქაიზმები მხოლოდ სტილისტიკური ხასიათის ცნებას შეიძლება წარმოადგენდეს, რამდენადაც არქაიზმი მხოლოდ მხატვრული ლიტერატურის ენისათვის დამახასიათებელი სტილისტიკური სერხი შეიძლება იყოს, მისი ფარგლები გაცილებით ფართოა. მწერალს შეუძლია სტილისტიკური მიზნით არა მარტო მოძველებული, ხმარებიდან გამოსული სიტყვები (ან გამოთქმები) იხმაროს, არამედ ძველი, ხმარებიდან გამოსული, მკვდარი მორფოლოგიური ინვენტარი და სინტაქსური ნორმებიც გამოიყენოს ამავე მიზნით. და ასეთი შემთხვევები არცთუ იშვიათია მხატვრულ ლიტერატურაში. რა შეიძლება ეწოდოს ისეთ შემთხვევებს, როცა მწერალი ძველ ფორმებს იყენებს გარკვეული სტილისტიკური მიზნით სახელთა ბრუნებასა თუ ზმნათა უღვლილებას, ან ამავე მიზნით ძველი სინტაქსური ნორმებით გამართულ წინადადებებს ხმარობს? პასუხი მხოლოდ ერთი შეიძლება იყოს: ეს მოვლენებიც არქაიზმებია ისევე, როგორც არქაიზმებია ძველი, ხმარებიდან გამოსული სიტყვების ხმარება.

ამრიგად, არქაიზმის ცნება არ შეიძლება შემოიფარგლოს მხოლოდ ლექსიკით (და გამოთქმებით). არქაიზმის ცნებაში უნდა შევიდეს ის მორფოლოგიური თუ სინტაქსური მოვლენებიც, რომლებიც ძველია, მკვდარი, ხმარებიდან გასული, მაგრამ რომელთაც მწერალი იყენებს გარკვეული სტილისტიკური მიზნით, თუმცა ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე ისინი დამახასიათებელი აღარ არიან ენის გრამატიკული წყობისათვის.

ამისდა მისედავით, ცნება არქაიზმისა, რომელიც მხოლოდ და მხოლოდ წმინდა სტილისტიკურ ცნებას შეიძლება წარმოადგენდეს, შეიძლება დაიყოს და უნდა დაიყოს რამდენიმე ქვეცნებად. ერთი მხრით, გვექნება ლექსიკური არქაიზმები, ამაში შემოვა არქაიზმები ამაჟამად საყოველთაოდ გავრცელებული გაგებით („ხმარებიდან გამოსული ძველი სიტყვა“). მეორე მხრით, გვექნება მორფოლოგიური არქაიზმები. ამაში შემოვა ენის განვითარების ძველი, განვლილი ეტაპისათვის დამახასიათებელი ფორმები სახელთა ბრუნებისა თუ ზმნათა უღვლილებისა, რომელთაც მწერალი გამოიყენებს გარკვეუ-

ლი სტილისტიკური მიზნით, გარკვეული სტილისტიკური ეფექტის მისაღებად. მესამე მხრით, გვექნება სინტაქსური არქაიზმები. აქ შემოვა ენის განვითარების ძველი, განვლილი ეტაპისათვის დამახასიათებელი სინტაქსური კონსტრუქციები, რომელთაც მწერალი გამოიყენებს ასევე გარკვეული სტილისტიკური მიზნით, გარკვეული სტილისტიკური ეფექტის მისაღებად.

რაც შეეხება არქაულ გამოთქმებს, მათთვის შეიძლებოდა ფრაზეოლოგიური არქაიზმები გვეწოდებინა და ცალკე გამოგვეყო მიუხედავად იმისა, რომ ისინი ლექსიკურ არქაიზმებს ეკედლებიან. საქმე ისაა, რომ ენაში იხმარება გარკვეული გამოთქმები, მყარი ფრაზები, რომლებიც უჩვეულად არქაულ იერს ატარებენ (ვთქვათ, ძველი სინტაქსური კონსტრუქციების შემცველი არიან). მაგრამ კითხვა ისმის: არიან კი ასეთი გამოთქმები არქაიზმები? არქაიზმებს წარმოადგენენ ასეთი გამოთქმები იმდენად, რამდენადაც ან არქაული სინტაქსური ნორმების მიხედვით არიან აგებულნი, არქაულ კონსტრუქციებს შეიცავენ, ან კიდევ — იმდენად, რამდენადაც მათში არქაული ლექსიკა შედის. მაგრამ ჩვეულებრივი არქაიზმებისაგან მათ ერთი თვისება განასხვავებს: ისინი ყოველდღიურ, ჩვეულებრივს მეტყველებაში იხმარებიან, მაშასადამე, მათი სმარება არ არის შეპირებულ სტილისტიკური მიზნებით, ასეთი გამოთქმები მსატვრული ლიტერატურის ენისათვის კი არ არიან დამახასიათებელი, არამედ ჩვეულებრივი სალაპარაკო ენისათვის, დიალექტებშიც საკმაოდ გაერთელებულნი არიან. სალაპარაკო ენიდან და დიალექტებიდან ეს გამოთქმები მსატვრული ლიტერატურის ენაშიც სვდება, მაგრამ სვდება იმგვარადვე, როგორც ყველა სხვა მოვლენა სასაუბრო ენისა თუ დიალექტისა. ამიტომ ამ შემთხვევაშიც ერთგვარი სადემარკაციო ხაზი უნდა იქნეს გავლებული: ასეთი გამოთქმები არქაიზმებად მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება ჩაითვალოს, თუ სასაუბრო ენასა და დიალექტებში არ გვხვდება, იყო ძველს ენაში (ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპებზე) და ამჟამად მწერალი მას იყენებს გარკვეული სტილისტიკური ეფექტის მიღების მიზნით.

რა ურთიერთობაშია არქაიზმების საკითხი ენის ფონეტიკურ მხარესთან განვითარების მოცემულ ეტაპზე? ასეთი კითხვის დასმა კანონზომიერიცაა და არცაა კანონზომიერი. კანონზომიერია იმდენად, რამდენადაც ენის ფონეტიკური მხარის ასახვა დამწერლობაში სალიტერატურო ენის განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე შეიძლება არქაული სასიათისა იყოს. კერძოდ, ქართული სალიტერატურო

ენის ისტორიიდან ცნობილია ფაქტები, როდესაც ენის ფონეტიკური მხარის ასახვა არ შეესაბამებოდა იმ ვითარებას, რომელიც ფონეტიკაში გვექონდა სალიტერატურო ენის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე. დამწერლობაში იხმარებოდა ასოები, რომელთა ბგერითი შესატყვისის სალიტერატურო ენას აღარ მოეპოვებოდა. მაგრამ საკითხის ასე დასმა არ არის კანონზომიერი იმიტომ, რომ საკითხი ეხება ენის ფონეტიკური სისტემის დამწერლობაში ასახვას, ე. ი. ორთოგრაფიის საკითხია. ამ შემთხვევაში ორთოგრაფიული მხარის მოუწესრიგებლობა, ორთოგრაფიის უკულმართობა არქაიზმის სამოსელში გახვეული გვევლინება. და მაინც გარკვეულ შემთხვევაში ასეთი საკითხები ერთგვარად მაინც შემოდიან არქაიზმების ფარგლებში. ასე იყო, მაგალითად, ანტონ კათალიკოსის სკოლის ბატონობის დროს. მიუხედავად ამისა, თუ ჩვენს ამოსავალ დებულებას მოვიგონებთ, რომ არქაიზმი მხატვრული ლიტერატურის დამახასიათებელი სტილისტიკური სერსია, და იმასაც გავიხსენებთ, რომ გარკვეული სტილისტიკური მიზნით არქაული ორთოგრაფიის გამოყენება არავის უცდია მხატვრულ ლიტერატურაში. ცხადი გახდება, რომ ფონეტიკაში არქაიზმების ძიება გამართლებული არაფრით შეიძლება იყოს.

არქაიზმი, როგორც სტილისტიკური ფაქტი, უნდა გაირჩეს არქაული მოვლენებისაგან ენაში. ენის ლექსიკურ შემადგენლობაში, მის გრამატიკულ წყობაში სხვადასხვა ხნოვანების ფაქტები გამოირჩევა. გარკვეული სიტყვები ენის ლექსიკურ შემადგენლობას თან დაჰყვება უძველესი ეპოქებიდანვე, გარკვეული სიტყვები კიდევ შედარებით ახალია. ასევე ითქმის მორფოლოგიურ ფაქტებზე, სინტაქსურ კონსტრუქციებზე. ამდენად, ყოველი არქაული მოვლენა არ შეიძლება იყოს არქაიზმი ისევე, როგორც არქაიზმი ყოველთვის შეიძლება არ იყოს ძველისძველი მოვლენა. ეს დასკვნა გამომდინარეობს არქაიზმის, როგორც სტილისტიკური ხასიათის ცნების, გაგებისაგან.

არქაიზმების გამოყოფა მხატვრული ლიტერატურის ენაში, რომელიმე ფაქტის მიჩნევა არქაიზმად გულისხმობს გარკვეული სალიტერატურო ენის არსებობას, რომელსაც დაუპირისპირდება არქაიზმი, როგორც ძველი, სხვაგვარი სალიტერატურო ენის ფაქტი. იგულისხმება, რომ ვეაქვს გარკვეული, ჩამოყალიბებული ნორმების მქონე სალიტერატურო ენა, რომლის ლექსიკური შემადგენლობა და გრამატიკული წყობა მონოლითური ხასიათისაა, ამას უპირისპირდება ძველი, სხვა ეპოქების სალიტერატურო ენა, რომლის ლექსი-

კური შემადგენლობა და გრამატიკული წყობა აგრეთვე ცნობილია. ისიც ივარაუდება, რომ ამ ორი ენობრივი ერთეულის ლექსიკურ შემადგენლობასა და გრამატიკულ წყობას შორის შესაძლებელია გარკვეული თვალსაზრისით ერთგვარი სადემარკაციო ხაზის გაკლება, ე. ი. შესაძლებელია გარკვევა იმისა, თუ რა იყო ძველ ენაში ლექსიკური შემადგენლობისა და გრამატიკული წყობის მხრივ ისეთი, რაც აღარ არის დამახასიათებელი ახლისათვის. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება ვთქვათ გადაჭრით, წარმოადგენს ესა თუ ის ლექსიკური ფაქტი ან მორფოლოგიური მოვლენა, ან კიდევ სინტაქსური კონსტრუქცია რომელიმე მწერლის ენაში არქაიზმს, თუ — არა. ასეთი ზღვრის დადგენა ყოველთვის შესაძლებელი არაა და ამის შედეგად ყოველთვის ადვილი არაა არქაიზმის დადგენა. შედარებით მარტივია ასეთი ზღვარის დადგენა იმ შემთხვევაში, როცა მორფოლოგიური ან სინტაქსური ხასიათის არქაიზმებთან გვაქვს საქმე, მაგრამ საქმე რთულდება ლექსიკური არქაიზმების შემთხვევაში და კიდევ უფრო რთული ხდება ფრაზეოლოგიის საკითხის გადაჭრისას.

არქაიზმების, როგორც გარკვეული სტილისტიკური ხერხის, გამოყენება ბევრ მწერალს ახასიათებს. საამისო ნიმუშები უხვად შეიძლება დაიძებნოს როგორც ქართულ, ისე რუსულ და უცხოურ ლიტერატურაში. მაგრამ ამა თუ იმ მწერლის მიერ არქაიზმების, როგორც გარკვეული სტილისტიკური ხერხის, გამოყენება ოდნავადაც არ ნიშნავს იმას, რომ ამ მწერლის პოზიციები სალიტერატურო ენის განვითარების საკითხებში არქაისტულია, რომ ეს მწერალი არქაისტია. სალიტერატურო ენის განვითარების საკითხებში შეიძლება არქაისტულ პოზიციებზე იდგეს ისეთი მწერალი, რომელიც არსად არ იყენებს არქაიზმებს, როგორც სტილისტიკურ ხერხს, და, პირიქით, შეიძლება მწერალი არქაიზმებს უხვად იყენებდეს, მაგრამ სალიტერატურო ენის განვითარების საკითხებში არქაისტულ პოზიციებზე არ იდგეს. გრივთვლ თრბელიანი სალიტერატურო ენის განვითარების საკითხებში ასე თუ ისე, არქაისტულ პოზიციებზე იდგა, არქაიზტი იყო, მაგრამ მის მხატვრულ შემოქმედებაში ამ ფაქტს არსებითი ხასიათის გამოხატულება არ უპოვია. რუსულ ლიტერატურაში არავის მოსვლია აზრად, არქაისტად გამოეცხადებინა ალ. პუშკინი იმიტომ, რომ იგი არქაიზმებს უხვად იყენებდა, როგორც სტილისტიკურ საშუალებას. საილუსტრაციოდ საკმარისია მოვიგონოთ მისი შესანიშნავი ლექსი „Пирок“, რომელიც სავსეა ლექსიკური არქაიზმებით:

Духовной жаждою томим,
 В пустыне мрачной я влачился, —
 И шестикрылый серафим
 На перепутьи мне явился.
 Перстами легкими, как сон,
 Моих зениц коснулся он:
 Отверзлись вещные зеницы,
 Как у испуганной орлины,
 Моих ушей коснулся он, —
 И их наполнил шум и звон:
 И видал я небеса содроганье,
 И горний ангелов полет,
 И гад морских подводный ход,
 И дольней лозы про ябланье.
 И он к устам моим приник,
 И ввряла грешный мой язык,

И празднословный, и лукавый,
 И жало мудрыя змеи
 В уста замершие мои
 Вложил десницею кровавой.
 И он мне грудь рассек мечом,
 И сердце трепетное вынул,
 И угль, пылающий огнем,
 Во грудь отверстую вложил.
 Как труп, в пустыне я лежал,
 И бога глас ко мне воззвал:
 «Восстань, пророк, и виждь,
 и внемли,
 Исполнись волею моею,
 И, обходя моря и земли,
 Глаголом жги сердца людей».

ამ საკითხზე ურადლების გამახვილება ეგების საჭიროც არ ყოფილიყო, ერთი ფაქტი რომ არა. ჩვენს სალიტერატურო კრიტიკაში საკმაოდ ფართოდ გავრცელებული წესია, არქაისტად გამოაცხადონ ყველა მწერალი, რომელიც კი არქაიზმს გამოიყენებს, როგორც სტილისტიკურ საშუალებას, ხერხს გარკვეული მხატვრული ეფექტის მიღების მიზნით.

ერთი საკითხი კიდევ: რა მიმართებაა შინა ერთმანეთთან არქაიზმები და დიალექტიზმები? ამ საკითხის დასმაც არ ჩანს ერთი შეხედვით კანონზომიერი. დიალექტიზმი ამა თუ იმ დიალექტის ლექსიკის ან მორფოლოგიურ თუ სინტაქსურ მოვლენათა გამოყენებას გულისხმობს მხატვრული ლიტერატურის ენაში, არქაიზმი კი — მოძველებული ლექსიკის ან ძველი სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი მორფოლოგიური და სინტაქსური მოვლენების გამოყენებას. მიუხედავად ამისა, ქართული მხატვრული ლიტერატურის ენაში არქაიზმების საკითხის განხილვისას საკითხის ასე დასმა სავსებით ბუნებრივი და კანონზომიერია, საკმე ისაა, რომ რიგ ქართულ დიალექტს შემონახული აქვს ძველი ქართული სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი მორფოლოგიური მოვლენები და სინტაქსური კონსტრუქციები. ამის გამო ზოგი დიალექტი ქართული ენისა გრამატიკული წყობის მხრივ ვაცილებით ახლოს დგას ძველ ქართულ სალიტერატურო ენასთან, ვინემ ახალ ქართულთან. ასეთია ხევსურული, ფშაური, თუშური, მოხვური, მთიულურ-გუდამაყრული კილოები ქართული ენისა. ამათგან ქართულ სალიტერატურო ენაზე

გავლენა არც ერთს არ მოუხდენია, მაგრამ ზოგიერთი მათგანის როლი ქართული ლიტერატურის ენაში მეტად საგრძნობი იყო. ვგულისხმობთ მოხეურ-მთიულურის უხვად გამოყენებას ალ. ყაზბეგის მიერ თავის რომანებსა და მოთხრობებში, განსაკუთრებით კი ფშაური კილოს ლექსიკის, ფორმებისა და სინტაქსური კონსტრუქციების არაჩვეულებრივ ფართოდ გამოყენებას უწინარეს ყოვლისა ვაჟა-ფშაველას და აგრეთვე მისი ძმის ბაჩანას მიერ. ცნობილი ფაქტია, რომ მოხეურს და აგრეთვე მთიულურს არაერთი მოვლენა აქვთ შემონახული ძველი ქართულისათვის დამახასიათებელი მორფოლოგიასა და სინტაქსში, იქნება ეს სახელთა ბრუნება, ზმნათა უღვლილება თუ სინტაქსური კონსტრუქციები. ეს მოვლენები არქაული მოვლენებია, ძველი ქართული სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი მოვლენები, უკეთ, არქაული მოვლენებია, რომლებიც აისახნენ ძველ ქართულ სალიტერატურო ენაში და ძველი ქართული სალიტერატურო ენის ჩვენამდე მოღწეულმა ძეგლებმა შემოგვინახეს, ერთი მხრით, ხოლო მეორე მხრით, შემოგვინახეს მოხეურმა და მთიულურმა კილოებმა დღემდე. ალექსანდრე ყაზბეგს ეს არქაული ენობრივი ფაქტები ფართოდ აქვს გამოყენებული პერსონაჟთა შეტყვევებაში⁵, თანამედროვე სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით ეს მოვლენები ისევე არქაულია, როგორც უშუალოდ ძველი ქართული სალიტერატურო ენისაგან მომდინარე და მწერლის მიერ სტილისტიკური მიზნით გამოყენებული ანალოგიური ფაქტები.

კიდევ უფრო თვალსაჩინოდ და საყურადღებოდ ფაქტებს გვაწვდის ამ თვალსაზრისით ვაჟა-ფშაველას და ბაჩანას ენა, ვაჟა-ფშაველას ლექსებსა და პოემებში, პროზაული თხზულებების ერთ დიდ ნაწილში და დრამატულ ნაწერებში ჩვენ ფშაური კილოდან მომდინარე არაერთ მოვლენას ვხვდებით, რომლებიც ისევე დამახასიათებელი იყო ძველი ქართული სალიტერატურო ენისათვის, როგორც დამახასიათებელი იყო ვაჟასდროინდელი და დღევანდელი ფშაური კილოსათვის: სახელთა -ნ და -თ(ა) სუფიქსებიანი მრავლობითი რიცხვის ფორმათა გაბატონება; ზმნების უღვლილებაში: ვნე-ბითი გვარის ზმნების აწმყო დროის მხოლოდობითი რიცხვის მესამე პირში ძველი ქართულისებური დაბოლოება; იმავე ვნებითი გვარის ზმნების მეორე სერის მრავლობითი რიცხვის ფორმებში ძველი

⁵ იე. ქაეთაჩაძე, მოხეური კილო ყაზბეგის ენაში, თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები, ტ. XXXV B, 1949, გვ. 81—100.

ქართულის მსგავსად -ენ სუფიქსის ჩართვა; ხოლმეობითის ფორმათა უხვი ხმარება როგორც აორისტის ფუძეზე დაყრდნობილი ფორმებისა, ისე ნამყო უსრულის ფუძეზე დაყრდნობილი ფორმებისა; -ნ სუფიქსიანი მრავლობითის სახელობითი ბრუნვის ფორმაში დასმული ობიექტის მიერ ზმნა-შემასმენლის რიცხვში შეთანხმება; მიცემით ბრუნვაში დასმული ობიექტის მრავლობითობის აღნიშვნელობა ზმნაში (მათ შორის გარდამავალი ზმნების მესამე სერიის ფორმებშიც); -ებ სუფიქსიანი მრავლობითში დასმული სუბიექტის მიერ ზმნა-შემასმენლის რიცხვში შეუთანხმებლობა; -ნ და -თ(ა) სუფიქსებიანი მრავლობითში დასმული საზღვრული სახელის მიერ მსაზღვრელის რიცხვში შეთანხმება და მრავალი სხვა — ყველაფერი ეს ის მოვლენებია, რომლებიც დამახასიათებელი იყო ძველი ქართული ენისათვის, არქაული მოვლენებია ენის ისტორიის თვალსაზრისით და, ამასთანავე, დამახასიათებელი მოვლენებია ფშაური კილოსათვის.

მაგრამ წარმოადგენენ თუ არა ეს მოვლენები არქაიზმებს ალ. ყაზბეგის ან ვაჟა-ფშაველას ენის თვალსაზრისით, ან — უფრო ფართოდ: წარმოადგენენ თუ არა ეს მოვლენები არქაიზმებს XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ქართული სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით? პასუხი ერთადერთი შეიძლება იყოს: რა თქმა უნდა, არა! ამ არქაული მოვლენების წყარო ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას ენაში ძველი ქართული სალიტერატურო ენა კი არ არის, არამედ მათი მშობლიური მოხეური და ფშაური დიალექტებია. ეს არქაული მოვლენები მოხეურსა და ფშაურს ჰქონდა შემონახული და აქედან, ამ კილოებიდან შევიდა ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას ენაში როგორც არქაიზმები კი არა, არამედ როგორც დიალექტიზმები. ეს მოვლენები თან შეჰყვნენ ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას ენაში სხვა დიალექტურ მოვლენებს როგორც დიალექტიზმები და არაფრით არ განსხვავდებიან სხვა დიალექტური ფორმებისაგან, რომელთაც არქაულობის ბეჭედი არ აზის, პრინციპულად ისეთივე დიალექტიზმებია. თუნდაც რომ ამგვარ ფორმათა გამოყენება ალ. ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას მიერ განხილულ იქნეს როგორც გარკვეული სტილისტიკური ხერხი, ისინი დიალექტიზმები იქნებიან და არა არქაიზმები.

XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული ლიტერატურის ენას მეტ-ნაკლებად არქაულობის ბეჭედი აზის. თავი რომ დავანებოთ ანტონ კათალიკოსის ენის (განსაკუთრებით ორთოგრაფიული სისტემის) გავლენას, რომელიც ჩვენი რომანტიკოსების (გან-

საკუთრებით ალექსანდრე ჭავჭავაძისა და, უფრო ნაკლებ, მაგრამ მაინც — ნიკოლოზ ბარათაშვილის) ენას ეტყობა, ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ თრბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილისა და ვახტანგ თრბელიანის ლექსებში უხვადაა წარმოდგენილი არქაული მოვლენები. საილუსტრაციოდ საკმარისი იქნებოდა თუნდაც მხოლოდ ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსებიდან დაგვესახელებინა რამდენიმე მაგალითი.

სახელთა მრავლობითი რიცხვის ფორმები ნიკოლოზ ბარათაშვილს მეტწილად ძველი ქართულისებურად აქვს ნაწარმოები. მართალია, -ებ სუფიქსიან მრავლობითსაც ვხვდებით ნიკ. ბარათაშვილის ენაში, მაგრამ ასეთი ფაქტები ხომ ძველ ქართულ სალიტერატურო ენაშიც დასტურდება — ნიკ. ბარათაშვილის ენაში -ნ და -თ(ა) სუფიქსებით ნაწარმოები გაბატონებული ფორმებია.

მ მოაწმიდავ, მთაო წმიდავ, ადგილნი შენნი,
 დამაფიქრველნი, ვერანანი და უდაბურნი,
 ეთარ ჰშვენინი, როს მონაშენ ევარნი ციურნი,
 ოდეს საღამოს დამუთენ ამოს, ციავანი ნელნი!

(„შემოღამება მთაწმინდაზე“).

შენი დაღალნი ყრილომენ გველად.
 მარქვი, რა იქმნენ საქვირველნი ესე აღთქმანი?
 რად მომიხიბლენ, აღმირივ წრფელნი ზრახვანი?

წყეულიმც იყოს დღე იგი, როს შენთა აღთქმათა
 ზრმად მიეწოდობდი, ეუმსხერპლადი ჩემთ გულისთქმათა!
 მას აქეთ არიან დავეყარვე მწუღიბა აულსა
 და ვერც დეღვანი ვნებათანი მიკვლენ წყურვილსა!

(„სულ ზორიტი“).

მ დედაწო, მარად ნეტარწო,
 კუროხევა თქვესდა, ტკბილსახსოვარწო!
 რა იქნებოდა, რომ ჩვენთა დედათ
 სულიცა თქვენი გამოჰყოლოდათ!

(„ბედი ქართლისა“).

აკაკი შანიძემ საგანგებოდ დათვალა „ნარ-თანინი (ძველი) მრავლობითისა და -ებ-იანი (ახალი) მრავლობითის ხმარებულების შემთხვევები ნიკ. ბარათაშვილის პოემასა და ლექსებში და ასეთი სურათი მიიღო: „ქართლის ბედში“ ძველი მრავლობითის 104, ახლისა კი — 10, ლექსებში შესაბამისად: 164 და 27. საერთოდ ასეთი სურათია: ძველ ფორმათა რიცხვია სულ 268 და ახალ-

თა — 37, რაიცა ასეთ შეფარდებას იძლევა პროცენტულად 88 : 12⁶.

ასევე, ნიკ. ბარათაშვილის ენაში გაბატონებულია მოთხრობითი ბრუნვის ძველი ფორმა, -მან დაბლოვბიანი: ქარქან ჩრდილოსქან... აღავსო ერქან კვალად ტფილისი... გაბატონებულია პრევერბების ძველ სახეობათა გამოყენება: აღ-, აღმო-, გან-, წარ-, გარდ(ა)-, შთა-... ზმნის მთელი რიგი ფორმები ძველებურია, ძველი ქართულისებური: არს, მოვალს, რბიოდა, მარქვი („მარქვი, რა იქმნენ საკვირველნი ესე აღთქმანი?“). განვედ, აქვნდეთ... ვნებითი გვარის ზმნათა აწმყოს მესამე პირის ფორმები მსოფოობითი რიცხვისა ძველი ქართულისებურადაა ნაწარმოები, მსაზღვრელი საზღვრულთან შეთანხმებულია ბრუნვასა და რიცხვში (-ნ და -თ(ა) სუფიქსებიან მრავლობითში) და სხვ. კიდევ ბევრი მაგალითის დასახელება შეიძლებოდა იმის სამოწმოდ, რომ მორფოლოგიური და სინტაქსური მოვლენები ნიკ. ბარათაშვილის ენაში ძველი ქართულისას მისდევს, არქაულია.

საცხებით ანალოგიური მდგომარეობაა გრ. ორბელიანის ენაში. აქაც მრავალი არქაული, ძველი ქართული სალიტერატურო ენის გრამატიკული წყობისათვის დამახასიათებელი ფაქტი გვხვდება. ამის კარგ ნიმუშებს იძლევა გრ. ორბელიანის „სადღევრძელო“, „ჩემს დას ვეფშიას“, „თამარ მეფის სახე ბუთანიის ეკლესიაში“, „სალამო გამოსალმებისა“ („წყალნი, მითთ დაქანებულნი, აღმასებრ უფსკრულ ცვივიან, თერგი რბის, თერგი ღრიალებს, კლდენი ბანს ეუბნებიან“) და მრავალი სხვა ლექსი. ანალოგიურივე სურათი გვაქვს ვასტანგ ორბელიანის ენაში, რომ აღარაფერი ვთქვათ აღექსანდრე ჭავჭავაძის შესახებ.

ერთი სიტყვით, ჩვენნი რომანტიკოსების ენაში, თუ ამოსავლად ასალ ქართულ სალიტერატურო ენას მივიჩნევთ, არქაული, ძველი ქართული სალიტერატურო ენის გრამატიკული წყობისათვის დამახასიათებელი მოვლენები უხვადაა წარმოდგენილი. ეგვევ ითქმის მათი ლექსიკის შესახებაც: აღმოხდა (= ამოვიდა), გარნა, გლას, დამთენილი, უვისთ („კელმწიფე უვისთ ბრძენი და ქველი“), ვითარი, ელტვიან (= გაურბიან), ამღერდეს (= ათამაშებდეს), მყის („მყის ჩაიკეცეს ქუდები თურმე“), ჟამი, რუცა, როს, გან-

⁶ ა. შანიძე, ნიკ. ბარათაშვილის ენა: ნიკ. ბარათაშვილის თხზულებათა კრებულში, ფედერაცია, თბილისი, 1939, გვ. 153.

მიტოვბდა, უწყვი, ფერვი, წილ, კელყრის, ჰაზრი, ჰუნე და მრავალი არქაული სიტყვა ნიკოლოზ ბარათაშვილის ენის ორგანულ ნაწილს წარმოადგენენ.

და მაინც, ეს მოვლენები ჩვენი რომანტიკოსების ენაში არ შეიძლება დაფასებულ იქნეს როგორც არქაიზმები. ამ არქაულ ფორმათა გამოყენება რომანტიკოსების ენაში გარკვეული სტილისტიკური მიზნით გამოწვეული არ არის. ეს არქაული მოვლენები კი არ უპირისპირდება რომანტიკოსთა ენას, როგორც სტილისტიკური მიზნით გამოყენებული ძველი თუ მოძველებული, სმარებიდან გამოსული ფორმები, არამედ ისინი მათი ენის ძირითად დამახასიათებელ ნიშან-თვისებას წარმოადგენენ, ეს ფორმები რომანტიკოსთა ლიტერატურული ენის ორგანული შემადგენელი ნაწილებია, სხვაგვარი ფორმები მათთვის არც არსებობს (თუ არსებობს, მათი წყარო სხვაგვარია, არა იმდენად ლიტერატურული, რამდენადაც დიალექტური ან, უკეთ — სასაუბრო მეტყველებიდან მომდინარე). რომანტიკოსთა ლიტერატურული ენა ასეთი შედგენილობისა, მაგრამ იმიტომ კი არა, რომ მათ მსატვრული ლიტერატურის სტილის შესახებ თავიანთი ლიტერატურული მიმართულების შესაბამისი თეორია ჰქონდათ შემუშავებული და ამ თეორიას (ძველისადმი მისწრაფებაში გამოსატულ შესხედულებებს) პრაქტიკულადაც ახორციელებდნენ, არამედ იმიტომ, რომ ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ლიტერატურაში დამკვიდრება (რაც XI საუკუნის ვასულიდან ელემენტების სახით იჩენდა თავს მწერლობაში, მაგრამ რაც მძლავრ ნაკადად იქცა საერთო მწერლობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების შემდეგ და განსაკუთრებით მკვეთრად რამაც „ვეფხისტყაოსანში“, „ვისრამიანსა“ და „აშირანდარეჯანიანში“ იჩინა თავი) დიდხანს გავრძელდა. მას მრავალი დაბრკოლება ეღობებოდა წინ. მიუხედავად ამისა, ახალი ქართული სალიტერატურო ენის მწერლობაში საბოლოოდ დამკვიდრების პროცესი XVIII საუკუნისათვის არსებითად დამთავრებული იყო. ამის მაუწყებელია XVII—XVIII საუკუნეების მწერალთა — არჩილის, ვახტანგ VI-ის, სულხან-საბა ორბელიანისა და, განსაკუთრებით, დავით გურამიშვილის ენა. მაგრამ XVIII საუკუნეში ანტონ კათალიკოსისა და მისი სკოლის მოღვაწეობის შედეგად ეს ხაზი სალიტერატურო ენის განვითარებისა მკვეთრად გაიხარა, XVII—XVIII საუკუნეთა მწერლობის ენობრივი პრაქტიკა დავიწყებას მიეცა და მის ნაცვლად ანტონის ხელოვნური სტილი და ორთოგრაფია დამკვიდრდა. XIX საუკუნის პირველ ნახევარში, კერძოდ, ქართველ რომანტიკოსთა ენაში

იკრძნობა დიდი მობრუნება ახალი ქართულისაკენ, მაგრამ ანტონის ტრადიციები ძლიერია და რომანტიკოსი მწერლები სავსებით ვერ აღწევენ თავს მის გავლენას. ამის გამოა, რომ „მერანისა“ და „ბედი ქართლისას“ ავტორი ან „მუშა ბოქულაძისა“ და „მუხამბაზის“ ავტორი ბრწყინვალე ახალი ქართული ენის გვერდით ძველისათვის დამახასიათებელ ფორმებსაც სმარობენ. ძველი, არქაული ფორმების არსებობა მათს ენაში შეგნებული მოქმედების შედეგი კი არ არის, ძველისადმი მისწრაფებით კი არ აიხსნება, არამედ მხოლოდ იმით, რომ მათ სავსებით ვერ დააღწიეს თავი ძველის გავლენას, თუმცა მთელი თავიანთი პრაქტიკული მოღვაწეობით ახლის მოციქულნი იყვნენ⁷.

მაშასადამე, არქაული მოვლენების დადასტურება ქართველ რომანტიკოსთა ენაში სრულიადაც არ ნიშნავს იმას, თითქოს ისინი თავიანთ პრაქტიკულ ენობრივ მოღვაწეობაში არქაისტები იყვნენ⁸ ვარდა ამისა, ეს არქაული მოვლენები არ შეიძლება მიჩნეულ იქნეს სტილისტიკური თვალსაზრისით არქაიზმებად (სტილისტიკური არქაიზმების შესახებ იხ. ზემოთ). რომანტიკოსთა ენა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების მთლიან პროცესში უნდა იქნეს განსილული. მხოლოდ ამ შემთხვევაში შეიძლება გამოჩნდეს, თუ რაა მათ ენაში ძველი და რა — ახალი; რაც ძველია, რატომაც ძველი. მაშინ გამოჩნდება, რომ იმ საერთო შეფერხების ფონზე, რო-

7 ამის გამო მიუღებელია აქაი შანიძის დებულება, რომ „ბარათაშვილი რომანტიკოსია მთელი თავისი არსებით, რომანტიკოსია არა მარტო გონებითა და გრძნობით, აზროვნებითა და ემოციულობით, არამედ აგრეთვე მთელ გარეგანი გამოხატულების საშუალებითაც, ენით: სიტყვების მარაგით, მათი შერჩევით, ერთმანეთთან შეხამების ხერხით და, საზოგადოდ, ლექსიკურ-გრამატიკული საერთო ტონის მიხედვით (ა. შანიძე, ბარათაშვილის ენა, გვ. 160). „მერანისა“ და „ბედი ქართლისას“ ავტორის ვერც ლიტერატურათმცოდნეობის თვალსაზრისით შესწავლა და ვერც მისი ენის ანალიზი ვერ გამოგვატანინებს დასკვნას, თითქოს იგი წარსულისაკენ იხედებოდეს, ვერძოდ, თითქოს მას ძველი სალიტერატურო ენის აღდგენა სურდეს. ანტონისეული დანაღვლის გამოყოფის შემდეგ ბარათაშვილის ენაში გვჩნება ისეთი ფაქტები, რაც ამ ენას ახალი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების მთლიანი კაჭვის ერთ-ერთ შემადგენელ რგოლად წარმოგვიდგენს.

⁸ თითო გრიგოლ ორბელიანის „არქაისტობაც“ შეტყობებად საექვთა. მისი ლექსების ენის შესწავლის შედეგად ვრ. ორბელიანი არქაისტად ვერ გამოცხადდება. რაც შეეხება მის ბრძოლას ილია ჭავჭავაძესთან და საერთოდ ახალ თაობასთან, ამა-საც სხვა საფუძველი აქვს და დამატებით შესწავლას საჭიროებს. მაინც დამახასიათებელია ის ფაქტი, რომ მესამოცე წლებში იგი ილიის მოწინააღმდეგეთა ბანაკში არ ყოფილა.

მელიც ანტონ კათალიკოსისა და მისი სკოლის მოღვაწეობამ შექმნა ქართულ სალიტერატურო ენაში, რომანტიკოსთა ენობრივი მოღვაწეობა გარკვეული მობრუნება იყო წინ, ახლისკენ, და არა უკან, ძველისკენ.

რა მიზანს ემსახურება არქაიზმების გამოყენება მწერლის მიერ? რა შემთხვევაში შეიძლება მიმართოს მწერალმა ამ სტილისტიკურ საშუალებას?

ჩვეულებრივად, არქაიზმებს მწერალი მიმართავს მაშინ, როცა ისტორიულ თემატიკაზე წერს. ისტორიული ხასიათის თემატიკა ფართო ასპარეზს იძლევა არქაიზმების გამოსაყენებლად. ისტორიული ხასიათის ნაწარმოებში საჭირო და ხშირად აუცილებელი ხდება ეპოქის კოლორიტის დაცვა, ეპოქის ჩვენება, თუმცა ეს სრულიადაც სავალდებულო არ არის და ბევრი მწერალი არქაიზმების გამოყენებლადაც ახერხებს ისტორიული ხასიათის თემატიკაზე წერას. მაინც ყველაზე ხშირად ისინი სწორედ ისტორიულ თემატიკაზე დაწერილ ნაწარმოებებში გვხვდება. მაგრამ ისტორიული ხასიათის თემატიკაზე დაწერილი ნაწარმოებები არ წარმოადგენს ერთადერთ სფეროს, სადაც არქაიზმების გამოყენება ხდება. არქაიზმები გამოიყენება იმ შემთხვევაშიც, როცა მწერალს სურს ამალღებული, საზეიმო სტილით დაწერილი ნაწარმოები შექმნას. ამის საილუსტრაციო მაგალითებს უხვად გვაწვდის XIX საუკუნის ქართული მწერლობა.

რომანტიკოსთა ენის შესახებ ზემოთ იყო საუბარი. გიორგი ერისთავის ლექსების ენა არსებითად იმავე სიბრტყეზე დგას, რომელზედაც რომანტიკოსების ენა (ოღონდ იმ განსხვავებით, რომ მხატვრული დირსებებით უფრო დაბალ დონეს გვიჩვენებს). რაც შეეხება მის კომედიებს, ამაო იქნებოდა მათში სტილისტიკური არქაიზმები გვექებნა. ერთადერთი დრამატული ნაწარმოები გიორგი ერისთავისა, რომელიც ისტორიულ თემატიკაზეა დაწერილი და რომელშიც მოხალღნელი იყო არქაიზმები, არის „ყვარყვარე ათაბაგი“, მაგრამ ამ ნაწარმოებში არქაიზმები არ გვხვდება. „ყვარყვარე ათაბაგი“ გამოირჩევა გიორგი ერისთავის სხვა ნაწარმოებებისაგან თავისი საკმაოდ დახვეწილი ახალი ენით.

დანიელ ჭონჭაძის „სურამის ციხის“ ენა საკმაოდ დაუხვეწელია. მასში ძველი ფორმებიც გვხვდება და დიალექტიზმებიც. მიუხედავად ამისა, ეს ფორმები ვერ დაფასდება როგორც სტილისტიკური არ-

არსებობა „სურამის ციხეში“ მხოლოდ და მხოლოდ ამ ნაწარმოების ენის დაუსვეწელობით, ჩამოუქნელობით შეიძლება აისხნას. ნაწარმოები ისტორიულ თემატიკაზეა დაწერილი და თითქოს შესაძლო იყო მასში არქაიზმები ყოფილიყო, მაგრამ ძნელია საერთოდ „სურამის ციხის“ ენაში რაიმე სტილისტიკური სამკაულები ვეძიოთ. დანიელ ჭონქაძე წერს ნახევრად ლიტერატურული, ნახევრად სასაუბრო ენით. ამ ფაქტს უმჭველად გარკვეული მნიშვნელობა აქვს საერთოდ ახალი ქართული პროზის ენის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით, მაგრამ არქაიზმების საკითხისათვის არსებითს არაფერს გვაძლევს. ამასთან, მართალია, „სურამის ციხის“ თემატიკა ისტორიული ხასიათისაა, მაგრამ ეს ნაწარმოები მაინც არაა ისტორიული ხასიათისა ამ სიტყვის ნამდვილი მნიშვნელობით. ისტორიული ფონი აქ გამოყენებულია თანამედროვე საჭირობოტო პრობლემის საჩვენებლად.

ენობრივი თვალსაზრისით ამავე სიბრტყეზე დგას ლაგრენტი არდაზიანის „სოლომონ ისაკიჩ მევჯლანუაშვილი“, ოღონდ განსხვავება ისაა, რომ ენობრივად იგი თითქოს უფრო დასვეწილია. რაც შეეხება ამ ავტორის მეორე ნაწარმოებს — „მორჩილს“, მისი ენა ძალიან მდარეა.

XIX საუკუნის მეორე ნახევრის მწერალთაგან ზემოთ უკვე იყო საუბარი ალექსანდრე ყაზბეგისა და ვაჟა-ფშაველას შესახებ. მათ მიერ ხმარებული არქაული ფორმები დიალექტივიდან მომდინარეა და დიალექტიზმებად უნდა დაფასდეს, და არა არქაიზმებად. ვაჟა-ფშაველამ ისტორიული ხასიათის თემატიკაზე შექმნილი ნაწარმოები „ბასტრიონი“ იმავე ენით დაწერა, რომლითაც „სტუმარ-მასპინძელი“ და „ალუდა ქეთელაური“: ამ ნაწარმოების ენა სავსეა დიალექტიზმებით. მაგრამ ჭეშმარიტი სტილისტიკური არქაიზმები მასში არ გვხვდება.

ჩვენი ხალხოსნების — ნიკო ლომოურის, სოფრომ მგალობლიშვილის, ეკატერინე გაბაშვილის — თემატიკა გამორიცხავდა არქაიზმების, როგორც სტილისტიკური ხერხის, გამოყენებას. არქაიზმები არ გამოყენებია ნიკო ლომოურს ისტორიული ხასიათის მოთხრობაშიც კი.

ანალოგიური მდგომარეობა გვაქვს გიორგი წერეთლისა და ევნატე ნინოშვილის ნაწერებში. მათ ნაწერებში უხვად გვხვდება დიალექტიზმები (განსაკუთრებით ევნატე ნინოშვილთან), მაგრამ არქაიზმების გამოყენების საფუძველს მათ არც თემატიკა აძლევდა და არც მათი მხატვრული მიზანდასახულება.

ამრიგად, XIX საუკუნის მწერალთაგან რჩება ორი დიდი მწერალი — აკაკი წერეთელი და ილია ჭავჭავაძე, რომელთა თემატიკა ფართო სარბიელს უქმნიდა არქაიზმების, როგორც სტილისტიკური სერხის, გამოყენებას.

აკაკი წერეთელს ისტორიულ თემატიკაზე მრავალი ღირსშესანიშნავი ნაწარმოები აქვს შექმნილი: მოთხრობა „ბაში-აჩუკი“, პოემები: „თორნიკე ერისთავი“, „ნათელა“, „ბაგრატ დიდი“, „კიკოლას ნაამბობი“ და სხვები, დრამატული პოემები: „მედია“, „თამარ ცბიერი“, „პატარა კასი“... ამ ნაწარმოებთა თემატიკა ფართო სარბიელს იძლეოდა არქაიზმების, როგორც სტილისტიკური სერხის, გამოყენებისათვის. მაგრამ აკაკი წერეთლის ამ ნაწარმოებებში ვერსად იპოვით ვერც ლექსიკური და ვერც მორფოლოგიურ-სინტაქსური ხასიათის ვერც ერთ არქაიზმს. აკაკი წერეთელი ისტორიულ თემატიკას მისი თანამედროვეობის თვალსაზრისით უდგებოდა და ენობრივი სამოსელიც შესაფერისი, მისი თანამედროვე მოუნახა. „ბაში-აჩუკის“ ენა არაფრით არ განსხვავდება „ჩემი თავგადასავალის“ ენისაგან ისევე, როგორც „თორნიკე ერისთავის“ ან „ნათელას“ ენა არაფრით არ განსხვავდება „განთიადის“ ან „ჩემო თავო, ბედი არ გიწერია“-ს ენისაგან. აი, რამდენიმე ნიმუში:

მესმის, ბიძაჩემო, მაგრამ მაინც მე ჩემდათავად გაზაფხულის მახარობლობის დროს სიკვდილი მირჩევნია ზამთრის წინასწარმეტყველობაში მედიდურად სიკოცხლეს! ვიცი! განა არ ვიცი, რომ დიდკაცობა ტყბილია? სად თეირანი და სად ახმეტა?! იქ ყოველიღერი თვალს იტაცებს, გრძნობა-გონებას ხიზლავს და კუჭს ატკობს... მაგრამ კიდევ მაგისი მეშინია! არ მინდა, რომ ის გადამიფარდეს გულდან, რაც უნდა სიკვდილამდე მასსოდეს და ვეტრფოდე. აქ ამ პატარა ახმეტანი, ყოველიღერი მალამოდ ეტყება ჩემს გრძნობა-გონებას: მიწა, წყალი, მთა, კლდე, ტყე და ველო, ყველა ერთად ნათესაურის კავშირით გადაბმულა ჩემთან! ვგრძნობ რაღაც ერთ სისხლბორცობას მათთან! ვგრძნობ და ჭირს ადვილად ვიტანი ამის სამაგიეროს რას მომცემს უცხოეთი?! რად მინდა შენი გარეგანი თვალსატყუარი დიდკაცობა მაშინ, როდესაც დამალული გრძნობა-გონება იჩაგრება და სულს აჩივებს?! ტყბილია თქვენი შარბათები, მაგრამ ვერ გავცვლი იმ ჩემ ღვიწიხზე, რომელიც ჩემი მამა-პაპის სისხლით არის წითლად შეფერილი! გემრიელია თქვენი მურასა-ლავაშები, მაგრამ მე მაინც ჩემი ქვეყნის ბური მირჩევნია, ის პური, რომელშიაც ჩვენი ძველების ნაწილები ურევია... დახა, ნაწილები!.. ჩვენი საყანებო მათის ძელებითა და ხორცილთ არიან დაძობიერებული! მართალი არის ჩვენი გლახკაცობა, როდესაც ღვინის დაღვეის დროს პირველს იწერს და, პურის გატეხის წინეთ, ჯერ პურს ემთხვევა! ის წმიდა-წმიდათა ზიარებაა ჩვენთვის... და ჩემს სამშობლოს რომ გავშორდებ, სადღა მივიდო?! არა, ბიძაჩემო, არა! ისინი ჩვენთვის უცხო არიან და ჩვენც იმათთვის! რაც ბუნებასა და საუკუნეებს არ შეუხორტებია, მისი შეწებება ტყუილია! არა გამოფარა! ან განშორება და ან სიკვდილი! ორში ერთი აუცილებელია!

ასე მეტყველებს ბიძინა ჩოლოყაშვილი, „ბაში-არუკის“ ერთ-ერთი მთავარი გმირი.

ასლა ვნახოთ, როგორ მეტყველებს თორნიკე ერისთავი.

მოახსენა: „აჰა, მეფე!
„გრაზატა“ დედოფლისო,
შაგიერი სასყიდელი
ჩვენის სისხლის და ოფლისო.
ბასილი და კონსტანტინეც
ამოწმებენ ამ წერილსო
და უთმობენ ზემოქვეყნებს
ოქვენს შვილსა და შვილიშვილსო.
მეც მიბოძეს შათ საკუთრად
საჩუქარი დიდალით:

სამკაული, ოქრო, ვერცხლი,
მარგალიტი და თვალიო.
მაგრამ, მეფე, მე რად მინდა
ეს სიმდიდრე საწყალ ბერსო?
ოქვენს დიდებულ ბატონობას
შემოვწირავ ყოვლიფერსო:
ნახევარი თქვენი იყოს,
ნახევარი ქერიც-ოხრებდსო!
ამდენი ჯორკიდებული
ორივესთვის იცმარებსო“.

ხოლო ნათელას სიმღერაში ხომ ნიშანწყალიც არ არის არქაულობისა:

ჩანგურს სიმები გაეუბი,
მოემართე ნელა-ნელაო;
შვეუხმატბილე ერთმანეთს:
„ოდელა-დელა-დელაო!“
თაეის პანგებზე, თაეის ხმით
წკრილობს ერთად ყველაო,
ერთა-მეორის თანხმობით:
„ოდელა-დელა-დელაო!“
ერთი მათგანიც რომ გაწყდეს,
მაშინვე უნდა შეელო,
რომ არ გაფუჭდეს ჩანგური:
„ოდელა-დელა-დელაო!“
ჩანგური საქართველოა,
სიმები ჩვენ ვართ ყველაო,
სხვადასხვა კუთხის მცხოვრები:
„ოდელა-დელა-დელაო!“
ჩვენც ხომ სიმების სისუსტემ
სინათლე დაგვიბნელო!

ბნელში რა სასიმღეროა:
„ოდელა-დელა-დელაო!“
შორიდან შემოგვეპარა
მტერი, ვით ტურა-მელაო
და სულ სხვა ხმაზე გვამღერებს,
არ მოსწოს „დელა-დელაო!“
მწერიც კი ცხოვრობს თანხმობით,
ფუტკარი, ჭიანჭველაო!..
და ჩვენ რათ ვმღერით ცალ-ცალკე:
„ოდელა-დელა-დელაო?!“
ერთობა ჩვენიცის ტახტია,
მტრებისთვის — სახრჩობელაო!
მტრებს „ვი-დელა“ ვაძახოთ
და ჩვენ ვოქვათ: „დელა-დელაო!“
კმარა! ამდენმა ცრემლებმა
სიმები დამსველაო!
ვერც ვუკრა! ვეღარცა ვმღერი:
„ოდელა-დელა-დელაო!“

აი, მგოსნის მეტყველებაც „თამარ ცბიერიდან“:

ის თამარია, ჩენი ქვეყანა
რომ გაადიდა, გაამღერა!
ის თამარია, ვისთვისაც შოთამ
საშვილიშვილად ჩანგი აუღერა.

სოლო პატარა კახის სიტყვებია:

გამიგონია, ვითომც ლერწამი
თბლის საფლავეზე ამოსულყოფს
და თავის ქნევით, დამუქრებული
მალლა ზეცისკენ ის წასულიყოფს,
რომ მიეტანოს იქ ჩვენის ქვეყნის
მწარე ამბავი და საჩივარი,
მაგრამ იმავე დროს, ეშმაკის სული,
დასტაყებოდეს გრიგალი ქარი,

გადედუნოს, გადმოედუნოს
და მოეთხაროს სულ ძირიანა,
შერე ენახოს მწყემსს წაქცეული,
ხელში აელოს პატარა დაწა
და გამოეჭრას მას სალამური,
რომ მოწყენის დროს სული ჩაპბეროს,
და მთა და ბარის დასატკობელად
ააქენესოსო და აატიროს.

ჩვენ განზრახ ვრცლად მოვიყვანეთ საილუსტრაციო მასალა იმ მიზნით, რომ გვეჩვენებინა, რამდენად თავისუფალია არქაიზმებისაგან აკაკის ისტორიულ თემატიკაზე დაწერილი ნაწარმოებები. აქედან ჩანს, რომ, თუმცა ისტორიული თემატიკა ერთ-ერთი უმთავრეს საფუძველთაგანია არქაიზმების, როგორც სტილისტიკური ხერხის, გამოყენებისა, მაგრამ ამ ხერხის გამოყენება ისტორიულ თემაზე დაწერილ ნაწარმოებში სრულიადაც არ არის სავალდებულო და აუცილებელი. ეპოქის კოლორიტის გადმოცემა, ისტორიული განწყობილების შექმნა უიმისოდაცაა შესაძლებელი.

სავსებით ანალოგიური მდგომარეობაა ილია ჭავჭავაძესთანაც. ილიას „კაკო ყაჩაღში“, „კაცია-ადამიანში“, „გლახის ნაამბობში“, „ოთარაანთ ქვრივში“ არქაიზმები არ გვხვდება და არც მოსალოდნელი იყო. ისტორიულ თემაზე ილია ჭავჭავაძეს დაწერილი აქვს პოემა „მეფე დიმიტრი თავდადებული“. არქაიზმი, როგორც სტილისტიკური ხერხი, არც ამ ნაწარმოებშია გამოყენებული. ენა ამ ნაწარმოებისა ხალხურია, უაღრესად თანამედროვე. თანამედროვე ენით მეტყველებენ პოემის გმირებიც სავსებით ისევე, როგორც აკაკი წერეთლის ნაწარმოებებში. მეფე დიმიტრი ასეთი ენით მეტყველებს:

მე მეფე ვარ და მეფობის
რიგიც ვიცი, რაში არი...
ფუ, იმ მწყემსსა, თავს უშველოს,
მგელს დაუგდოს თავის ცხვარი!
სირცხვილს ამბობთ! — რა სირცხვილი?
მე ვეძლევი ნებთ მტერსა,
ჩემს სიცოცხლეს, ჩემსა სისხლსა
თითონ ვწირავ მე ჩემს ერსა.

თუ სიკვდილი სახელად გაქვთ
მაგდენს ჩემთვის — ერთსათვის,
მაშ რად მიშლით თავდადებას
მე ერთს — მთელს ერსათვის!
არა! წავალ, არ დაუდგებო,
დე ასრულდეს ნება ღვთისა,
ხორცი მოკვდეს, სული ცხონდეს
მეუღის თქვენის დიმიტრისა.

მაგრამ არქაიზმები, როგორც სტილისტიკური ხერხი, ილია ჭავჭავაძის ენაში გვხვდება და იგი საკმაოდ უართოდაც არის გამოყენებული. ყველაზე თვალსაჩინო და ხელშესახებია ეს ფაქტი

„აჩრდილსა“ და „განდეგილში“. შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ „აჩრდილში“ არქაიზმების გამოყენების საფუძველი თითქოს ის იყოს, რომ ეს პოემა ილია ჭავჭავაძის ერთ-ერთი პირველი ნაწარმოებთაგანია, მაშინდელი, როდესაც ილიას თავისი საკუთარი პოეტური ენის ნორმები ჯერ კიდევ არ ჰქონდა გამომუშავებული და, მაშასადამე, ძველი ენის ძლიერ გავლენას განიცდიდაო. მაშასადამე, „აჩრდილში“ არქაიზმები კი არ გვაქვს, როგორც სტილისტიკური ხერხი, წარმოდგენილი, არამედ — არქაული ფორმები, როგორც ლიტერატურული ენის დამახასიათებელიო. ე. ი. შეიძლება იმის ანალოგიური მდგომარეობა გვეჩვენოს, რაც რომანტიკოსთა ენისათვის იყო დამახასიათებელი. მაგრამ ასეთი დაშვება არაფრით არ იქნებოდა გამართლებული. ჯერ ერთი, „აჩრდილთან“ ერთდროულად დაიწერა „კაკო ყაჩაღი“, „კაცია-ადამიანი?!“ მაშასადამე, „აჩრდილის“ დაწერისას ილიას მტკიცე პოეტური ენა ჰქონდა უკვე გამომუშავებული. მეორეცაა, „აჩრდილის“ საბოლოო რედაქცია სამოცდამეათე წლებში ჩამოკალიბდა და ამ საბოლოო რედაქციაში ილიამ ყველა არქაიზმი ხელუწლებელი დატოვა. მესამე: „აჩრდილის“ მსგავსად „განდეგილშიც“ უხვადაა არქაიზმები წარმოდგენილი, ეს პოემა კი ილიას ერთ-ერთი უკანასკნელ ნაწარმოებთაგანია. მაშასადამე, „აჩრდილსა“ და „განდეგილში“ რომ არქაიზმები გვხვდება, ეს ილიას ლიტერატურული ენის საერთო დამახასიათებელ თვისებას კი არ წარმოადგენს, არამედ პოეტური ხერხია, გარკვეული სტილისტიკური საშუალებაა, რომლის მიზანს გარკვეული განწყობილების შექმნა შეადგენს.

რა ხასიათის არქაიზმები გვხვდება „აჩრდილსა“ და „განდეგილში?“ (მსგავსივე ვითარებაა „დედა და შეილშიაც“).

უწინარეს ყოვლისა, აღსანიშნავია ლექსიკური არქაიზმები:

ფ რ თ ე, და გ ი გ დ ი ა (= დაცითვება); და და უ გ დ ი ხ ა რ ვ ი თ ტ ა ძ ა რ ი გაუქმებული; ა გ ე რ უ ფ ა ლ ი და მ ს ი მონა... უ ფ ა ლ ი პ ი ნ ა ს ზ ე ლ ა დ გ ა მ ს ფ ე ს ა; დღეს შეიღო არ უღირთ არც ერთ ფ ლ უ რ ა დ ა; ნ გ რ ე უ ლ ა ნ მ ი ს ნ ი დ ი დ ნ ი პ ა ლ ა ტ ნ ი; დ ე ვ ნ უ ლ ე ბ ის და კ ი რ თ ე ბ ა ის ქ ე ე შ ე ე დ ა ი ხ რ ი დ ა; მ ტ ა რ ვ ა ლ ს ა დ უ დ გ ა ქ ა რ თ ლ ის ქ ე ე ლ ბ ა (= მხნობა, სიმაყუე); ჩ ა გ რ უ ლ თ ა ს ა ს ს ო ო, ნ უ ა რ ი დ ე ბ მ ო წ ყ ა ლ ე თ ვ ა ლ ს ა; ი კ მ ა რ ე ს ა ლ მ რ ო ლ მ ა თ პ ა ტ ი ე ნ ი და ს ი ს ხ ლ ის ძ ლ ე ე ნ ი („აჩრდილი“). მ ტ ა რ ვ ა ლ თ ა თქ მ ი თ ა ი დ ი თ ე ე ხ ა რ შ ე ნ ა კ რ ძ ა ლ უ ლ ი; ე გ რ ე თ ნ ა შ ო ე ნ ი რ ა დ წ ა ვ ე რ თ ვ ი მ ე ს ა ე თ ა შ ე ნ თ ა? („დედა და შეილი“). უ წ ი ნ დ ე ლ ს დ რ ო შ ი ლ ე თ ის ა მ ო ს ა ე თ ა გ ა მ ო უ ქ ე ა ბ ე თ მ უ ნ მ ო ნ ა ს ტ ე რ ა; და მ უ ნ ი თ ო ლ რ მ ე გ ა დ მ ო დ ე ნ ი ლ ა შ უ ქ ი მ ზ ი ს ა და მ თ ვ ა რ ის ნ ა თ ე ლ ი; მ უ ნ დ ა ხ ე ლ ა მ წ ი რ ი; ვ ი თ ა მ პ ა რ ა ვ რ და მ ტ ა ე ბ ე ლ ი („განდეგილი“).

შემდეგ აღსანიშნავია წრფელობითი ბრუნვის ხმარების შემთხვევები:

ეს იგი ძლიერ და ბედნიერი; რომ დავიგდით უმწედ, უნუგეშ („აჩრდილი“); რათა წარუდგეს უფლისა მსჯერსა სულით განწმენდილ და განბანილი; არ იყო ხნიერ, მაგრამ ვით წმინდანს... („განდევილი“); აღმოჩნდა მთებზე ზემოთ მყინვარი ცისა და ქვეყნის შუა დაკიდულ, იგივე ზვიადი, იგივე მყინვარი, იგივე დიდებულ და დადუმებულ („აჩრდილი“).

ცალკეულ ზმნათა არქაული ფორმები:

რომელთაც წარაქვთ კაცთ გულისთქმანი; და რისთვის დახვალ ამ ქვეყნად პარსიხლიანი; შენ, დედაზემო, რასაც მნუჯავ, აგისრულებდი; მამულის დახსნის დღე არის, ქვეყანა გვენუჯავს შეელასა („დედა და შეილი“); ვგრე ვილოდნენ დღენი და წვლნი, მგვანდნენ ცით ვლენილს რისხვას ღეთისასა; ამოვედ, ვინც ხარ, იყავნ ნება ღეთის („განდევილი“).

მასდარული კონსტრუქცია:

ხედვად უცნაურ სახილველისა; სენად ბუნების მეტყველებისა („განდევილი“).

ბრევებთა ძველი სახეობებ:

განწირულების შთასდგომია მას გულში წყლული; მას განაცოცხლებს სიმღერა ხალხთა; ველარ განუძღვებს ქვეყანა ძველი განაზღებისა გრიგალის ქროლის, ველარ განუძღვებს ქვეყნის მძარცველი... ესე ქვეყანა ავლავ აღუვაღების; სხვას ძირს არ დასწევ, თვით აღმალღების; მხირულ ხმებად გარდაგვცვლების; შენის ღებნითა განიხარებენ; დავრს დაცემულს ის აღამალღებს; ჰოი სახიერო! ცისარტყელა განავლესასა, რათა წარღენისა მოლოდინი წარხოცო ხალხსა („აჩრდილი“).

ვნებითი გვარის ზმნათა აწმყო დროის მხოლოდობითი რიცხვის მესამე პირის ძველებური ფორმები:

შხიარულ ხმებად გარდაგვცვლების; ხოლო აქაც კი ვრდომალთ შორისა ღეთის ნაპერწკალი ზოგჯერა კრთების, ქვეყნის წარხდომას გული ზოგისა შეებრძვის და არ ემორჩილების („აჩრდილი“).

მოქმედებითი ბრუნვა დაწყებითის მნიშვნელობით:

და მუნით თურმე გადმოღენილა... იმ სარკმლით თურმე („განდევილი“).

კითხვითი ზმნისართი მიმართებითის მნიშვნელობით:

სადაც დიდებულს მთასა მყინვარსა ორბნი, არწინენ ვერ შეჰხებნიან, სად წვიმათოდენი, კინულად ქმნილი, მზისგან აროდეს არა დნებანი, სად უდაბურსა მას მყუდროებას კაცთ ვრიაშული ვერ შესწვდენია, სად მკუდება ქვეაქუხილსა, ყინულს და ქართა მხოლოდ ჰშენია, უწინდელ დროში ღეთისა მოსავთა გამოუქებათ მუნ მონასტერი („განდევილი“).

ანუ ნაწილაკი ან ნაწილაკის მნიშვნელობით:

არ გაგონდება არც მამა, დედა, ან ძმა, ანუ და, ან სახლი, კარი? („განდევ-
გილი“).

სახელთა მრავლობითის ძველი ფორმები:

კლდენი და მთანი... კავკასის მთების წვერთა მაღალთა ზედ
გადაჰქონა ოქროს ნათელი; და არაერთხელ ქაბუკთა ყრმათა ხმლის ტარ-
ზედ ძლიერს აუთროთლებს ხელს; მინდორნი, ტყენი, ნახნაენი, ველ-
ნი შენის ღხენითა განიხარებენ; ნვრეულან მისნი დიდნი პალატნი
 („აჩრდილი“).

არქაიზმების სხვა შემთხვევების დასახელებაც შესაძლებელია
და საილუსტრაციო მაგალითების გამრავლებაც, მაგრამ მოყვანილი
მაგალითებიც საკმარისია იმის დასადასტურებლად, რომ „აჩრდილ-
ში“, „განდევგისა“ და „დედა და შვილში“ არქაიზმები საკმაოდ
უხვადაა წარმოდგენილი. თუ ამას იმასაც დავუმატებთ, რომ სიტყ-
ვათა წყობა, სინტაქსური კონსტრუქციებიც მრავლად გვხვდება არ-
ქაული ხასიათისა, ცხადი გაცხდება, რომ ილია ჭავჭავაძე ამ პოე-
მებში გარკვეულ სტილისტიკურ ხერხს მიმართავს გარკვეული მსა-
ტერული ეფექტის მისაღებად. რამდენად განსხვავდება ყველაფერი
ეს „კაკო ყაჩაღის“ ან „მეფე დიმიტრი თავდადებულის“ ენისაგან!

როგორი სტილისტიკური მიზანი შეიძლებოდა ჰქონოდა ამ შემ-
თხვევაში მწერალს? მართალია, „აჩრდილში“ საქართველოს წარ-
სულია დაპირისპირებული ილიას თანამედროვე სინამდვილესთან,
მაგრამ ეს ფაქტი არ შეიძლებოდა განმსაზღვრელი ყოფილიყო ამ
შემთხვევაში. აკი „დიმიტრი თავდადებული“ ისტორიულ თემაზეა
დაწერილი, მაგრამ მასში არქაიზმები არ გვხვდება! განმსაზღვრელი
აქ უნდა ყოფილიყო ამადლებული სტილის საჭიროება, პათეტიკური
განწყობილების, ერთგვარი საზეიმო განწყობილების შექმნის საჭი-
როება. ამას მოითხოვდა „აჩრდილის“ მიზანდასახულება. ამის
გამო მიმართა ილიამ არქაიზმებს. ანალოგიური ვითარება გვაქვს
„განდევგისშიც“. უნდა ითქვას, რომ მიზანი ორსავე შემთხვევაში
ბრწყინვალეაა მიღწეული და ამდენად არქაიზმების გამოყენებაც —
სავსებით გამართლებული.

ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ილია ჭავჭავაძე პირველია ქარ-
თულ ლიტერატურაში, ვინც არქაიზმებს მიმართა, როგორც სტი-
ლისტიკურ ხერხს, და ამ გზით ბრწყინვალე ეფექტიც მიიღო.

ჩვენს საუკუნეშიც არაერთხელ გამოყენებით ისტორიული თემა. ისტორიულ თემატიკას გარკვეული ადგილი უჭირავს ქართულ საბჭოთა ლიტერატურაშიც.

ისტორიულ თემებზე წერდა და წერს სანდრო შანშიაშვილი (პოემები, დრამები), მაგრამ მისთვის არქაიზმების, როგორც სტილისტიკური საშუალების, გამოყენება დამახასიათებელი არ არის. გიორგი ლეონიძეს ისტორიულ თემაზე აქვს დაწერილი პოემა „სამგორი“. არც გ. ლეონიძეს უცდია მოეშველებინა არქაიზმები. „სამგორის“ ენა ამ მხრივ არაფრით განსხვავდება გ. ლეონიძის სხვა პოემებისა და ლექსების ენისაგან. არც ზოგი სხვა მწერალი (მაგ., პოლიკარპე კაკაბაძე) მიმართავდა ამ ხერხს.

ისტორიულ თემაზეა დაწერილი შალვა დადიანის „გიორგი რუსი“. მწერალი არქაიზმებს მიმართავს, მაგრამ მისთვის ჩვეული ზომიერებით და, ამასთან, თავისებურადაც. ალაგ-ალაგ, იშვიათად, ამ რომანში ლექსიკური არქაიზმებიც გვხვდება, მაგრამ ეს ფაქტი განმსაზღვრელი არ არის რომანის სტილისა, ეპოქის კოლორიტის გადმოცემას მწერალი ახდენს არა არქაიზმების უშუალოდ შემოტანის გზით, არამედ სტილიზაციით — მემატიანეთა სტილის მიზაძვით, მაგრამ ისე, რომ ყოველთვის თანამედროვე ენის ფარგლებში რჩება, არასოდეს არ გადის ამ ფარგლებიდან. ამიტომაც, რომ რომანში თითო-ორილა სიტყვის გარდა (რომელიც დღესაც ცნობილია ასე თუ ისე განათლებული მკითხველისათვის) არქაიზმებს ვერც შენიშნავთ: მორფოლოგიური არქაიზმები სრულებით არ არის, სინტაქსურ არქაიზმებსაც ვერ ვხვდებით. გვრჩება არქაულობის მანერით დაწერილი, სტილიზებული მეტყველება.

ენის არქაულობით ცნობილია კონსტანტინე გამსახურდია. ყოველ შემთხვევაში ასეა კვალიფიცირებული მისი ენა სალიტერატურო კრიტიკაში და ეს კვალიფიკაცია არაერთხელ გაუზიარებია ზეპირად თუ წერილობით თვით ავტორს. მართლაც, განსაკუთრებით მის ისტორიულ რომანებში, არქაიზმები გვხვდება, უფრო — ლექსიკური ხასიათისა, მაგრამ ეს ლექსიკური არქაიზმებიც ტერმინოლოგიური ხასიათისაა მეტწილად. ისიც აღსანიშნავია, რომ უმთავრესად არსებითი სახელებია, კ. გამსახურდიას არქაიზმების ძირითად ბირთვს რომ ქმნის, ზმნები მას არა აქვს გამოყენებული. საქმე ისაა, რომ კ. გამსახურდიას ენაში ჩვენ ვერ ვხვდებით თითქმის ვერც ერთ არქაულ ფორმას: არც სახელთა მორფოლოგიიდან, არც ზმნებიდან. სახელები (ტერმინის მნიშვნელობით უმთავრესად) საკმაოდ სწორადაა გამოყენებული ახალი ფორმით, არქაუ-

ლობას ზმნებში კი უმთავრესად ფორმები ქმნის. ამიტომაცაა, რომ არქაული ზმნები იშვიათად გვხვდება. სახელებში თუ სადმე „არქაული“ ფორმა გვხვდება, ნამდვილად ეს ფორმები არქაული არაა.

ყოველ შემთხვევაში ერთი რამ ცხადია: კ. გამსახურდიას რომანების სტილი თავისებურია. მაგრამ გადაჭრით უნდა ითქვას, რომ ამ თავისებურებათა განმსაზღვრელი არქაიზმები არაა. არც მწერლის ენაში და არც პერსონაჟთა მეტყველებაში ჩვენ არ გვხვდება ძველი ქართული ენისათვის დამახასიათებელი ფორმები და, წარმოიდგინეთ, არც სინტაქსური კონსტრუქციები. არქაიზმები კ. გამსახურდიას რომანებში მოჩვენებითი ხასიათისაა.

ამის გამოა, რომ კ. გამსახურდიას რომანებთან დაკავშირებით საჭიროა დადგენილ იქნეს ცნება ც რ უ ა რ ქ ა ი ზ მ ე ბ ი ს ა. კ. გამსახურდიას რომანების სტილი თავისებურია, მაგრამ არა არქაული, ც რ უ არქაულია.

კ. გამსახურდიას რომანებში გვხვდება ც რ უ არქაული ფორმებიც. ეს ეხება განსაკუთრებით ადამიანთა სახელებსა და მათს ბრუნებას.

ცნობილია, რომ ძველ ქართულ სალიტერატურო ენაში ადამიანის სახელები სახელობითი ბრუნვის ნიშანს არ დაირთავდნენ. საკუთარი სახელები შემდგომ ზოგად სახელებს გაუთანაბრდნენ და სახელობითი ბრუნვის ნიშანი მათაც გაუჩნდათ. მაგრამ გაუჩნდათ მხოლოდ სახელობითში! სახელობითი ბრუნვის ნიშანი საკუთარ სახელებს ისევე არ გადააქვევბოდათ და არ გადააქვევბათ სხვა ბრუნვებში, როგორც ზოგად სახელებს. კ. გამსახურდიას რომანებში კი, ჩვეულებრივად, სწორედ ამგვარ ფაქტთან გვაქვს საქმე: სახელობითის ი გადადის მოთხრობითში, მიცემითსა და სხვა ბრუნვებში.

„მისმინე“, უთბრა ნიკოლამ შორტაის (დ. ა. 177)⁹.

მოდე ერთი შენ გამოჰქოთე შორტაის (დ. ა. 177).

ვაითე შორტაიმ დაჰკარგა სელის გეზი (დ. ა. 181).

კატაიმ ძელიცხოვლის ჯვარი ჩაშოილო კედლიდან (დ. ა. 162).

მოაჩირითებდა ქუჭაის (დ. ა. 156).

ხახურტაიმ ნუზარადი მეჭინიბეს გადასცა (დ. ა. 156).

⁹ დ. ა. = „დავით აღმაშენებელი“.

ზახუტაიმ უზანდებში ღებების ჩადგმაც ვერ მოასწრო (დ. ა. 156).

ზალში გაქყავდა ზახუტაის ეს მიწინო (დ. ა. 114).

ყურშიაიმ მხარ მარცხნით გაუხვია (დ. მ. 19)¹⁰.

ძალიან არ იკუყავდა ყურშიაიმ? (დ. მ. 21).

ყურშიაის სჯობდა კუდაი კიდევაც (დ. მ. 22).

თორმეტი ვაჟი ჰყავდა თაყაის (დ. მ. 48).

ამ დროს გააღვიძა არსაკიძე ნონაიშ (დ. მ. 187).

მაგალითების გამრავლება შეიძლებოდა. ეს მაგალითები ტიპიური ნიმუშებია ცრუ არქაიზმებისა.

სპეციალურად უნდა იქნეს განხილული არქაიზმების საკითხი ვასილ ბარნოვის ენაში. ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში ვასილ ბარნოვი მიჩნეულია მწერლად, რომლის სტილის ძირითად ნიშანთვისებად არქაიზმებით გატაცება უნდა ჩაითვალოს. კიდევ მეტი: მას ვამოუსწორებელ არქაისტს უწოდებენ. როგორც ზემოთაც იყო აღნიშნული, არქაიზმების გამოყენება მწერლის მიერ კიდევ არ ნიშნავს იმას, რომ ეს მწერალი არქაისტია. ამდენად, ამ შემთხვევაში ცნებათა აღრევასთან გვაქვს საქმე.

ენათმეცნიერული თვალსაზრისით ვასილ ბარნოვის ენა და სტილი განხილული არ ყოფილა¹¹.

რა შედეგს გვაძლევს არქაიზმების ძიება ვასილ ბარნოვის ენაში, ერთი მხრით, და ბარნოვის სტილებრივ თავისებურებათა შესწავლა, მეორე მხრით?

ლექსიკური არქაიზმები ვასილ ბარნოვის ენაში, განსაკუთრებით, მისი ისტორიული რომანების ენაში მართლაც საკმაოდ უხვადაა წარმოდგენილი. მწერალი არ ერიდება მოძველებული, სმარებიდან გასული სიტყვების აღდგენას და ფართოდ გამოყენებას. მაგრამ ლექსიკური არქაიზმების გამოყენება ვერ შექმნის მწერლის სტილის რაიმე თავისებურებას, თავისებურებს, სპეციფიკურს ვერ გახდის მწერლის სტილს და ლექსიკურ არქაიზმებს არ განუსაზღვრავთ ვ. ბარნოვის სტილის თავისებურებას. თავისებური კი ვ. ბარნოვის სტილი უსათუოდ არის. მისი რომანებისა და მოთხრობების უბრალო გადაკითხვაც კი საკმარისია იმისათვის, რომ ამაში დავრწმუნდეთ. თუ ლექსიკური არქაიზმები ვერ გახდოდა მწერლის სტილს არქაულად, ეგების მორფოლოგიური ან სინტაქსური არქაიზმები

¹⁰ დ. მ. = „დიდოსტატის (კონსტანტინეს) მარჯვენა“.

¹¹ ამ წერილის დაწერის დროს ვერ კიდევ არ იყო გამოქვეყნებული ელ. კოშობის მონოგრაფია „ვასილ ბარნოვის ენა ისტორიული რომანების მიხედვით“, თბ., 1966. (რედ.).

გვხვდება ჭარბად ვ. ბარნოვის ენაში და ამან აქცია ბარნოვის ენა არქაულად, ამან განსაზღვრა ბარნოვის სტილის არქაულობა? მაგრამ ვ. ბარნოვის ენაში ვერც მორფოლოგიური და სინტაქსური აჩქარებები დაიძებნება. საქმე ისაა, რომ ბარნოვის ენა და სტილი თავისებურია, ამ თავისებურებებს ამჩნევდნენ, რა ხასიათისა იყო ეს თავისებურებები, ეს კი არავის უძებნია და, რაკი განსხვავებული სტილი შეამჩნიეს, მას არქაული უწოდეს. აქედან გავრცელდა შემდგომ მითი ბარნოვის სტილის არქაულობისა.

ვ. ბარნოვის ენის შესწავლა ცხადყოფს, რომ ამ ენას რიგი თავისებურება ახასიათებს.

მსაზღვრელი სახელი, ჩვეულებრივ (უფრო ხშირად), პოსტპოზიციურადაა დასმული. ასე იყო ძველ ქართულშიც; ძველ ქართულშიც პოსტპოზიციურად დასმული მსაზღვრელი სჭარბობდა პრეპოზიციურად დასმულს. მაგრამ ეს არის და ეს. დანარჩენი თვისებებით მსაზღვრელი სახელი ბარნოვის ენაში არსებითად განსხვავდება ძველი ქართულისაგან: პოსტპოზიციურად დასმული ნათესაობითარი სახელი სახელობითში არათუ ბრუნვაში არაა შეთანხმებული საზღვრულთან, არამედ მას ემფატიკური ა-ც კი არ დაერთვის (ე. ი. დარღვეულია ნორმა ახალი ქართულისაგან). სხვა ბრუნვებში შეთანხმება არ არის: ემფატიკური ა-ლა დაერთვის მხოლოდ.

არ შეიმჩნევა სიტყვათა რაიმე გარკვეული მუდმივი, მყარი წყობა წინადადებაში. ზმნა-შემასმენელი ბევრ შემთხვევაში წინადადების დასაწყისშია გადასმული; საგარემოებო სიტყვა წინადადების ბოლოსაა მოქცეული; წინადადების ბოლოსვეა მოქცეული საზღვრული სახელიც თავისი პოსტპოზიციური მსაზღვრელითურთ.

მწერალი სრულიად გარკვევით ერიდება რთული დაქვემდებარებული წინადადებების გამოყენებას. როცა გამოიყენებს, ერიდება მაკავშირებელ ზმნისართებს, განსაკუთრებით ნაცვალსახელებს (რომელიც...); უკავშირო შეერთებას რჩეობს ან რომ კავშირის გამოყენებას. ბარნოვის ენაში ჭარბობს მარტივი და შერწყმული წინადადებები, რთული წინადადების შემთხვევაში — რთული შეკავშირებული წინადადება.

ძალიან ხშირია შემთხვევები უსრულო წინადადებების გამოყენებისა, ზოგჯერ შეიმჩნევა ერთგვარი გატაცება დაუმთავრებელი წინადადებებით, ე. ი. წინადადებების ნაწილიაა წარმოდგენილი.

წინადადებები წევრებით დატვირთული არაა, მწერალი უფრო მოკლე-მოკლე წინადადებებს აძლევს უპირატესობას.

რაკი რთული დაქვემდებარებული წინადადებების გამოყენების არე შედარებით შეზღუდულია (განსაკუთრებით გაურბის მწერალი ისეთ რთულ დაქვემდებარებულ წინადადებას, რომლის დამოკიდებული წინადადება განსაზღვრებითია), სამაგიეროდ, ფართოდ ასაქანი ეძლევა მიმდებარე კონსტრუქციებს.

დიალოგებში სშირია შემასმენლის გამოტოვება: უშემასმენლო ფრაზები დიალოგებში ძალიან სშირია.

სშირად გვხვდება ე. წ. სახელდებითი წინადადებები. ვასილ ბარნოვი პირველი იყო თანამედროვე ქართულ მწერლობაში, ვინც ამ ტიპის წინადადებათა გამოყენება დააკანონა.

არც ერთი ეს სტილური ნიშანი არაა არქაული, ძველი ქართული სალიტერატურო ენისათვის დამახასიათებელი. პირიქით, ეს სტილური ნიშნები დამახასიათებელი გახდა შემდეგ რიგი მოდერნისტული მიმართულებისათვის ლიტერატურაში. მაგრამ, უწინარეს ყოვლისა, ეს ნიშნები ის ნიშნებია, რომლებიც ლექსის ენას ახასიათებს. ლექსს ასეთი რამ სჭირდება ზომისა და რიტმის (და რითმისაც!) დასაცავად. მართლაც, ვ. ბარნოვის მხატვრული პროზის გარკვეულ ადგილებს თუ ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ, ვნახავთ, რომ აქ ჩვენ საქმე გვაქვს სრულიად გარკვეულად რიტმულ პროზასთან. ვ. ბარნოვის პროზას ქართული თოთხმეტმარცვლიანი ლექსის რიტმი ახასიათებს, ე. ი. იმ ზომისა, რომლითაც დაიწერა გრ. ორბელიანის „ჩემს დას ეფემიას“, რომელიც გამოიყენეს ილია ჭავჭავაძემ და ივანე მანაბელმა შექსპირის „მეფე ლირის“ ქართულად სათარგმნელად, რომლითაც თარგმნა შემდგომ ივანე მანაბელმა შექსპირის ტრაგედიები.

ვნახოთ რამდენიმე ნიმუში:

წარმოიდგენდა თავის ირმას სხვის მკლავზედ ნაწოლს,
ბასრი ხანჯალი ტრიანგლა იმის გულღვიძლში („ნანატრი ნადირი“, 119).
მედვრად ებრძოდა: მიდიოდა, თოვლს მიარღვევდა.
აღლოთი გრანობდა, ახლო იყო ირემთა ჯოგი (120).
დაბღღენილიყო ქარისაგან ცის საბურველი.
ღრუბელთა ტალღებს ეფარებოდა მიმცხრალი მთვარე.
დაეტყო კაცს(ა) დაღლილობა: ძილი ზღლს ჰრევდა.
ღხიზლობდა ძალად, თავს იმაგრებდა.
შემას აყრიდა, არ ჩაქრესო ცეცხლი კეთილი (122).
შევიპყრობ ნადირს, რქაბულიან წინამძღვარს რემის (122).
და მისი ფიქრი გარდაფრინდა მის ირმასაკენ.
ჟალერსებდა, უტკბებოდა ფიქრთა არეში.
მისი ოცნება ყვაილთ ჰკრფოდა თოვლის ზეინებზედ,
ფერხთ ქვეშ უგებდა თავის სატრფოს სუნნად სუნნელებს (123).

ისე გარდიელის ზოგი არსი ცხოვრების არეს,
 როგორც ვარსკვლავი მოწყვეტილი ცის კამარაზედ,
 გაავლებს კეალსა წამს გამუქებულს და განქრება,
 განქარდება საუკუნოდ;

აღრად იქცევა მისი სახე ლამაზად ქმნილი („ყვავილი მიომიავალი“, 128).
 მეც ოდესმე მილიზილა წუთის ცხოვრება,
 კიდევ ყვევბოდი მცირეხნობით მე მისსა ტალღებს;
 მაგრამ ვერ ვნახე მე სიკეთე მუხთალ სოდელში
 და დაღაბერული შეეფარე წმინდა სავანეს („არბეოლოგიური ნაშთი“, 80).
 არ შესციოდა მალბაზ მორბედს მკვიდრად დანაქეთულს („არკონის დევი“, 142).
 დაფიქრებული გააყურებდა ვეჟაკი სივრცეს,
 ანუგეშებდა მოჭირანახულეს ეს თოელი დიდი (144).
 დიდი ზეიმი ყვინის კარს ყარაყორტში („თამარ მრწემი“, 332).
 გარინდა კაცი, გაუქვავდა გული, გონება („სულთა კავშირში“, 454).
 ეს შიგ ტრიალებს, მიომიავალი ყვევილთ სამუალ,
 და თავს იმაგრებს, თოქო კეკლუტთ ეგრა ჰბედავსო (455).
 თუ ვადაეკრა ბნელის ხელით სიცოცხლის სირა?
 დაიხარა და ჩააკვირდა. ნეტა თუ სუნთქავს?
 და მისმა თვალმა ბაღის შუბლზედ შენიშნა ცვაი; [...].
 ხვირთქლში გატურდა განწირული, ოდლის ნაქადში (470).
 ჩადით მიწაში, რულს მიეცით ბეჩაი თავი,
 ძილს სიკვდილის მსგავსს: მოდის წყვილიაო, ისწრაფის ყინვა!
 მზე ვეღარ გიშველთ, დაძღველი მნათობი თქვენნი.
 ჩადით მიწაში! თუ გაუძღვით შავს ზედს მოწვეწულს,
 კვლავ პნახით მზის(ა) გამარჯვება და გაიხაროთ („გიორგი სააკაძე“, 24).
 შეანი არდილნი აპყლოდნენ შეუღლებულთა.
 გარს მოეცათ საშიშ ლანდებს მეფის სასახლე,
 ბედნიერთა გალიაკი ტურფად მკობალი.
 ყოველ კუთხიდან მოჩვენება ბოროტმეტყველი.
 დრო მიმავალი არ აქრობდა ბნელის სახეებს:
 ბორცს თუ ისხადნენ შესახედად შესაზარენი,
 გარს თუ ავლებდნენ ჩამუქებულ სისხლის წრეებსა;
 შეად შეღებეს ყოველივე სახე საამო.
 ბაგრატიონთ(ა) პატარძალი უკვე შემკრთალი
 თვალს ადევნებდა დაკვირვებით მის გარემო მყოფთ (105).

რა თქმა უნდა, ყველა რომანის თუ მოთხრობის ყველა ადგილს
 ამგვარად არაა გაკეთებული, მაგრამ ეს არაა მთავარი. ვ. ბარნოვის
 სტილის თავისებურებას მხოლოდ ამგვარი ადგილები ქმნის. ის,
 რაც ამნაირი რიტმული პროზით არაა დაწერილი, არ განსაზღვრავს
 ვ. ბარნოვის ენისა და სტილის თავისებურებას. ამ შემთხვევაში
 ჩვენ ჩვეულებრივი თხრობა გვაქვს, რომელიც ბევრით არაფრით
 განირჩევა სხვა მსგავსი ნაწარმოებებისაგან. მაგრამ ისიც უნდა
 აღინიშნოს, რომ ვ. ბარნოვის ისტორიულ რომანებში (განსაკუთ-
 რებით) და რიც მოთხრობებშიც წამყვანი, სტილის განმსაზღვრელი
 ამგვარი რიტმული პროზა არის. აქ ჩვენ რამდენიმე მაგალითი მო-

ვიყვანეთ ისეთი, სადაც, გარდა ლექსის რიტმისა, ზომაცაა ყველგან დაცული (14-მარცვლიანი ლექსი), მაგრამ რიტმული პროზისათვის მარცვალთა რაოდენობის დაცვა ხომ საფაღღებულო ვერ იქნება. ხშირად მთელი სტრიქონი თუ არა გვაქვს, სტრიქონის ნაწილია წარმოდგენილი, ზოგჯერ ერთი მარცვალი მეტია ან ნაკლები... ყველაფერი ეს მსოლოდ იმაზე მეტყველებს, რომ ბარნოვის რომანები და მითხრობები გამართული თოთხმეტმარცვლიანი ურითმო ლექსით არაა მთლიანად დაწერილი, და სხვაზე არაფერზე. ამოსავალი დებულება უცვლელი რჩება: ვ. ბარნოვის სტილის თავისებურებას ის განსაზღვრავს, რომ წამყვანი მის ნაწარმოებებში რიტმული პროზაა.

რა არის, მამ, არქაული ვ. ბარნოვის პროზის ენაში? არც ერთი აქ დასახელებული მოვლენა არქაული არ არის. არქაული რჩება მსოლოდ ლექსიკა, დანარჩენი მხარეები ვ. ბარნოვის ენისა არქაული კი არ არის, პირიქით. ახალია, მოდერნისტულია. თუ გავიხსენებთ იმ ფაქტს, რომ სახელდებითი წინადადებებით გატაცება რუსულ სალიტერატურო ენაში, უკეთ, რუსული მხატვრული მწერლობის ენაში XIX საუკუნის 90-ე წლებიდან დაიწყო და დაკავშირებულია ცნობილი რუსი სიმბოლისტების სახელთან, რომ საქართველოშიც ამ სტილურ ხერხს ხელი ჩაჰკიდეს სხვადასხვა მოდერნისტული მიმართულების წარმომადგენლებმა. თუ გავიხსენებთ იმასაც, რომ რიტმული პროზის, როგორც გარკვეული სტილური ხერხის, გამოყენება აგრეთვე გამოჩენილი რუსი სიმბოლისტების სახელთანაა დაკავშირებული, რომ ასე წერდა, მაგალითად, ცნობილი რუსი სიმბოლისტი ანდრეი ბელი (კერძოდ, რიტმული პროზითაა დაწერილი მისი ცნობილი წიგნი „Ветер с Кавказа“), მაშინ ცხადი გახდება, თუ საიდან მომდინარეობს ასეთი ტენდენციები ვასილ ბარნოვის ენაში.

ასეთი ტენდენციების საფუძველს ვასილ ბარნოვის ენაში უსათუოდ მისი მოდერნისტული მიდრეკილებები უფრო წარმოადგენდა, ვიდრე არქაიზმისაკენ მისწრაფება. მაგრამ ვ. ბარნოვის ენაში ერთგვარი გადაჯაჭვა მოხდა არქაისტული და მოდერნისტული მიდრეკილებებისა, მისმა თემატიკამ არქაიზმებს ერთგვარი გასაქანი მისცა (კერძოდ, ლექსიკაში); არქაიზმებს ხელს უწყობდა ის ფაქტიც, რომ ჩვენი მწერალი კარგი მცოდნე იყო ქართული ისტორიული წყაროებისა და ძველი ქართული მწერლობისა, ამას დაემატა ახალი, თავისებურად გაგებული მოდერნისტული ფორმა, რამაც შექმნა თავისებური სტილი, რომელსაც უსათუოდ აზის გარკვეული ხელოვნურობის ბეჭედი.